

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-70-5>
УДК 657.433:336.27:005.52

Боденчук Л.Б.

кандидат економічних наук,
виконуючий обов'язки доцента кафедри економіки та менеджменту,
Придунайська філія
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Кулікова С.М.

магістрант,
Придунайська філія
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Bodenchuk Lily, Kulikova Svitlana

Danube branch of Private Joint-Stock Company
«Higher education institution
«Interregional Academy of Personnel Management»

УПРАВЛІННЯ ТА АНАЛІЗ КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

MANAGEMENT AND ANALYSIS OF CREDIT DEBT IN A PANDEMIC CONDITION

У статті розглянуто сутність кредиторської заборгованості економічних суб'єктів в ринковій економіці на підставі зобов'язань в умовах пандемії та кризи. Визначено, що аналіз кредиторської заборгованості відіграє провідну роль у моделі управління кредиторською заборгованістю на підприємстві. Проведено порівняння росту кредиторської заборгованості в Україні за 2015–2018 роки, а також розглянуто структуру кредиторської заборгованості та її зміни на підприємствах за 2016–2018 роки в Україні. Побудовано алгоритм прийняття рішень про виконання зобов'язань перед кредиторами. Базуючись на міжнародних дослідженнях, ми запропонували методику аналізу кредиторської заборгованості, шляхи удосконалення управління кредиторською заборгованістю на підприємствах в умовах пандемії та підходи до її оплати.

Ключові слова: зобов'язання, кредиторська заборгованість, аналіз, управління, пандемія.

В статье рассмотрена сущность кредиторской задолженности экономических субъектов в рыночной экономике на основе обязательств в условиях пандемии и кризиса. Определено, что анализ кредиторской задолженности играет ведущую роль в модели управления кредиторской задолженностью на предприятиях. Проведено сравнение роста кредиторской задолженности в Украине за 2015–2018 годы, а также рассмотрена структура кредиторской задолженности и ее изменения на предприятиях за 2016–2018 годы в Украине. Построен алгоритм принятия решений о выполнении обязательств перед кредиторами. Основываясь на международных исследованиях, мы предложили методику анализа кредиторской задолженности, пути совершенствования управления кредиторской задолженностью на предприятиях в условиях пандемии и подходы к ее оплате.

Ключевые слова: обязательства, кредиторская задолженность, анализ, управление, пандемия.

In the article essence of account payable of economic subjects is examined in a market economy on the basis of obligations in the conditions of pandemic and crisis. It is determined that the analysis of account payable occupies a leading role in a case of account payable frame on an enterprise. Comparison of height of account payable is conducted in Ukraine for 2015–2018, and also considered structures of account payable and her change on enterprises for 2016–2018 in Ukraine. Being based methodology of analysis of account payable offers on international researches, ways of improvement of management an account payable on enterprises in the conditions of pandemic and going near her payment. Rational organization and control after the state of account payable in the modern terms of market economy in the conditions of pandemic play a major role efficiency of economic activity of organization. On the state of

these calculations solvency of organization depends in a great deal, her financial position and investment attractiveness. For effective activity and development of enterprise it is necessary to control and in good time make decision. The important objects of control and management in modern terms remain account payable. By a mechanism, that regulates all processes related there is credit politics of enterprise to this category. Analyzing data about the state of account payable, it is necessary to learn reasons of origin of every type of debt, coming from a certain productive situation on an enterprise. As a result of undertaken a study it is possible to assert that an account payable is the important constituent of difficult mechanism of enterprise. For this reason to determination and the study of this category must be spared important value, in fact on made decision today the state and prospects of development of enterprise depend tomorrow. An algorithm for making decisions on fulfillment of obligations to creditors has been built. Approaches to the payment of accounts payable depending on the group of payments are considered. Also built model of accounts payable management includes, which includes such components as static and dynamic analysis of the creation and repayment of accounts payable, justification of the need to defer payments to suppliers, prevent the creation of overdue accounts payable.

Key words: obligation, account payable, analysis, management, pandemic.

Постановка проблеми. Розвиток бізнесу в сучасних умовах супроводжується необхідністю вирішення завдань різної складності. Нині у країні дуже складна ситуація, особливо для суб'єктів господарювання, яка зумовлена кризою в умовах пандемії. В Україні спостерігається економічна криза, однією з елементів якої є криза неплатежів. Ця криза проявляється в тому, що підприємства не здійснюють своєчасно платежі одне одному за товари, роботи, послуги. Цей процес супроводжується ростом дебіторської та кредиторської заборгованості між суб'єктами підприємницької діяльності. Кредиторська заборгованість дає можливість тимчасового використання позикових коштів, проте це призводить до зменшення показників платоспроможності й ліквідності. Окрім цього, наявність простроченої заборгованості може призвести до погіршення іміджу підприємства. За правильного управління кредиторською заборгованістю можна усунути негативні наслідки її наявності. Це є можливим за умови правильно організованої системи обліку та аналізу кредиторської заборгованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню цієї проблеми присвячені роботи таких вітчизняних учених, як О.Є. Гудзь, І.О. Коблянська, О.В. Маркус, І.О. Романюк. Незважаючи на значний внесок науковців, низка невирішених проблем залишається, таких як низький рівень автоматизації цієї ділянки обліку; відсутність внутрішнього аудиту та внутрішніх форм звітності, необхідних для управління; відсутність методичних рекомендацій з удосконалення управління кредиторською заборгованістю.

Мета статті полягає в дослідженні методики аналізу кредиторської заборгованості та управління кредиторською заборгованістю в умовах пандемії.

Виклад основного матеріалу. Співвідношення власних та позикових ресурсів характеризує ступінь фінансової стійкості підприємства, його платоспроможність, тобто його можливість своєчасно та повністю виконувати зобов'язання. Позикові кошти є одним із джерел формування засобів для діяльності підприємства. Однак останнім часом спостерігається тенденція того, що залучені позикові кошти спрямовані не на розвиток виробництва, а на погашення своїх зобов'язань перед іншими кредиторами.

В Україні за останні роки відбувалося погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання, що привело до збільшення кредиторської заборгованості. За даними Державної служби статистики України (запит від 9 липня 2020 року), зберігається тенденція до зростання кредиторської заборгованості у 2015–2018 роках (рис. 1). Об'єм поточної кредиторської заборгованості у 2018 році зріс на 51,5% порівняно з 2015 роком. Це зумовлено стрімким зростанням цін на продукцію, погіршенням політичної та економічної ситуації в країні.

Розглядаючи структуру поточної кредиторської заборгованості у 2016–2018 роки (табл. 1), ми бачимо, що найбільшою заборгованістю є заборгованість за товари, роботи та послуги: у 2016 році вона складає 62% від загальної кредиторської заборгованості, у 2017 році – 64%, у 2018 році – 67% (за даними Державної служби статистики України (запит від 6 серпня 2020 року)).

Одним із критеріїв фінансової кризи є динамічне зростання кредиторської заборгованості. Найчастіше це супроводжується значним скороченням виробництва з огляду на те, що частина оборотних коштів спрямовується на обслуговування збільшеної кредиторської

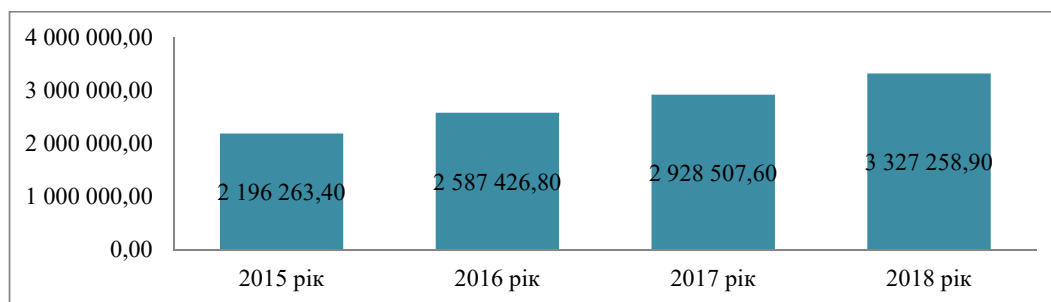

Рис. 1. Поточна кредиторська заборгованість підприємств за 2015–2018 роки

Структура поточної кредиторської заборгованості підприємств за 2016–2018 роки

Роки	Поточна кредиторська заборгованість, усього	За товари, роботи, послуги	За розрахунками з бюджетом	Зі страхування	З оплати праці	Інша кредиторська заборгованість
2016	2 587 426,8	1 592 478,6	86 582,5	11 265,7	17 111,9	879 988,1
2017	2 928 507,6	1 880 710,5	100 052,00	13 178,5	21 861,9	912 704,7
2018	3 327 258,9	2 213 853,5	107 077,6	14 336,7	26 994,1	964 997,0

заборгованості. За перший квартал 2020 року на українських підприємствах кредиторська заборгованість збільшилась на 8% порівняно з попереднім періодом, але варто зазначити, що початок карантину у зв'язку з COVID-19 припав на кінець звітного періоду, тому цей показник неповністю відображає реальну ситуацію.

В період пандемії аналіз кредиторської заборгованості набуває ключового значення. Оскільки платоспроможність підприємств значно знизилась у зв'язку з введенням карантину, збільшилась кредиторська заборгованість підприємств перед постачальниками, співробітниками, державою.

В бухгалтерському обліку зазвичай не ведеться аналітичний облік щодо структури кредиторської заборгованості та термінів її погашення. Основоположним фактором управління кредиторською заборгованістю є наявність ефективної структурованої та своєчасної інформації. Абстрактно алгоритм прийняття рішення про оплату представлено на рис. 2.

В перелік заявок, які не потребують додаткового узгодження, входять, як правило, платежі на незначну суму в сукупності. Нестандартний процес погодження стосується зобов'язань, що перебувають на особливому контролі.

В умовах пандемії, коли виникає велика кількість платежів та існує хронічна нестача коштів, ефективним інструментом стає групування платежів за ступенем важливості та терміновості. Підхід до сортування платежів для кожної компанії індивідуальний, але можна виділити загальний алгоритм (табл. 2).

Зобов'язання виникають раніше необхідності їх оплати, але в умовах низької ліквідності ключовим до-

кументом прийняття рішення про оплату стає платіжний календар, сформований із заявок на оплату. Правильно розставлені пріоритети допоможуть компанії пережити складний період часу.

Модель управління кредиторською заборгованістю включає такі складові елементи (рис. 3).

Для бухгалтерії суб'єкта господарювання дуже важлива оцінка боргових зобов'язань у балансі та інших формах бухгалтерської фінансової звітності. Порівняння даних про кредиторів з попередніми періодами дає можливість оцінити характер зміни кредиторської заборгованості в динаміці, платоспроможність підприємства та його фінансовий стан. Кредиторська заборгованість має значну частку у формуванні джерел фінансування. В умовах пандемії підприємства дуже часто ведуть свою поточну діяльність за рахунок кредиторської заборгованості.

В бухгалтерському обліку виділяють декілька видів кредиторської заборгованості, а саме заборгованість перед постачальниками та підрядниками (залишки за станом на звітну дату по кредиту рахунків 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» та 68 «Розрахунки за іншими операціями»); заборгованість перед бюджетом (залишок по кредиту рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами»); заборгованість перед працівниками організації (залишок по кредиту рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам»); заборгованість державним небюджетним фондам (кредитовий залишок по рахунку 65 «Розрахунки за страхування»); заборгованість за отриманими займи та кредитами (залишок по кредиту рахунків 50 «Довгострокові позики» та 60 «Короткострокові кредити»); заборгованість перед іншими кредиторами

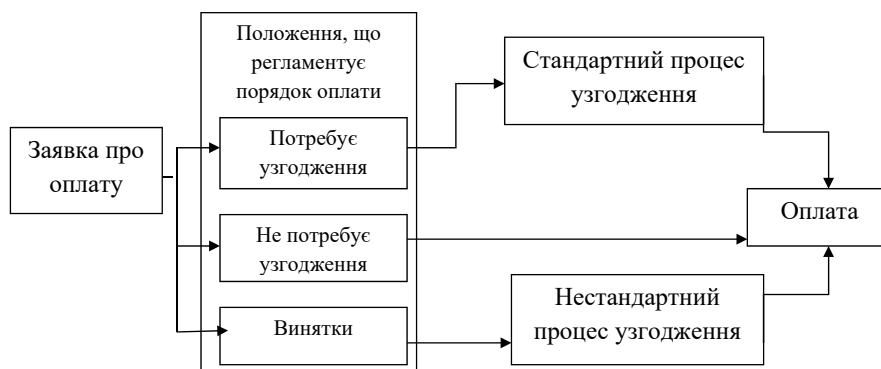

Рис. 2. Стандартна схема прийняття рішень про виконання зобов'язань перед кредиторами

(кредитні залишки по рахунках 51 «Довгострокові векселі видані», 62 «Короткострокові векселі видані», 67 «Розрахунки з учасниками» тощо).

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками призначено рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Вважаємо доцільним до цього рахунку відкривати рахунки третього порядку для відображення інформації за видами кредиторської заборгованості. Наприклад:

- 63.01.1 – строк погашення до 3 місяців;
- 63.01.2 – строк погашення від 3 місяців до 6 місяців;
- 63.01.3 – строк погашення від 6 місяців до 12 місяців.

Задля забезпечення контролю кредиторської заборгованості та управління нею запропоновано скласти аналітичну таблицю кредиторської заборгованості перед підрядниками та постачальниками (табл. 3). Ця таблиця містить інформацію про заборгованість кожного постачальника за договорами, термінами погашення заборгованості фактично і за графіком, виникає можливість визначення за кожною операцією, здійсненою з постачальниками і підрядни-

ками, дотримання встановлених у договорах термінів постачання товарів (виконання робіт) і дотримання термінів розрахунків з ними.

З проблемою удосконалення взаєморозрахунків суб'єктів господарювання тісно пов'язана проблема створення ефективного внутрішнього аудиту та вдосконалення системи управлінського обліку. Як показали дослідження, навіть на великих підприємствах майже відсутні спеціальні служби аудиту та управлінського менеджменту.

У процесі планування внутрішнього аудиту та управління ним важливим етапом є розроблення програми проведення перевірки операцій з обліку кредиторської заборгованості, а також розроблення класифікатора можливих порушень і помилок, ймовірність виникнення яких на конкретному підприємстві може бути значною. За необхідності програма може бути значно деталізована відповідно до визначеного виду кредиторської заборгованості.

Спираючись на пропозиції закордонних науковців [5, с. 272], можемо запропонувати методику аналізу кредиторської заборгованості підприємства, яка включає такі основні компоненти:

Таблиця 2

Структура кредиторської заборгованості та підходи до її оплати

Група платежів	Приклади
Група 1 «Термінові та важливі оплати»	– заявки, критичні для забезпечення надходжень від продажів; – суми, заблоковані з різних причин на рахунках (блокування від податкової, інкасові доручення за судовими рішеннями тощо); – заявки, критичні для забезпечення інших надходжень на рахунки компанії (наприклад, витрати на супровід кредитних угод); – оплати по реструктурованих кредитах; – особливі доручення бенефіціарів компанії та генерального директора.
Група 2 «Важливі оплати»	– особливі постачальники та підрядники, відносини з якими суттєво впливають на платоспроможність або ліквідність компанії; – заробітна плата; – податки; – платежі по кредитах.
Група 3 «Основна маса»	– постачальники та підрядники, що безпосередньо не впливають на обсяг надходжень у короткостроковому періоді; – позики від інших юридичних осіб.
Група 4 «Інші зобов'язання»	– внутрішньогрупові оберти; – постачальники та підрядники, відносини з якими не здатні суттєво вплинути на платоспроможність або ліквідність компанії.

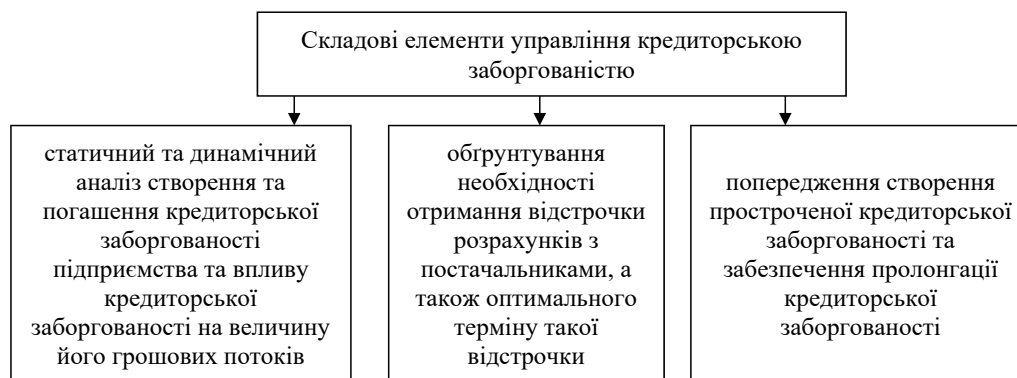

Рис. 3. Модель управління кредиторською заборгованістю

Аналітична таблиця контролю кредиторської заборгованості та управління нею перед постачальниками та підрядниками

№	Постачальник	Кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками									
		Усього	зокрема, за термінами погашення, грн.			з неї прострочена термін прострочення			Сума, грн.	Причини виникнення	Вжиті заходи
			до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.	до 3 міс.	від 3 до 6 міс.	від 6 до 12 міс.			
1	А	18 000	9 000		9 000		2 000		2 000	Безвідповідальність	Стягнуто кошти з винної особи
2	Б	12 000	2 000	8 000	2 000		8 000		8 000	Брак вільних коштів	Отримано кредит
3	В	25 000	25 000								

1. Визначення частки кредиторської заборгованості в пасиві балансу та оцінка цієї частки.

2. Аналіз динаміки кредиторської заборгованості (розрахунок та оцінка темпів росту/приросту загалом щодо кредиторської заборгованості та щодо окремих її видів). У підприємства, яке працює стабільно, темпи росту кредиторської заборгованості близькі до темпів росту дебіторської заборгованості.

3. Аналіз структури кредиторської заборгованості (визначення частки кожного виду заборгованості у її загальному обсязі). Необхідно оцінити, як змінилась ця структура наприкінці звітної періоду порівняно з початком періоду.

4. Аналіз стану (якості) кредиторської заборгованості. Цей аналіз має такі два аспекти:

- визначення частки простроченої кредиторської заборгованості у її загальному обсязі, а також заборгованості з терміном понад 3 місяців;

- аналіз кредиторської заборгованості за термінами її виникнення; для цього виокремлюють кредиторську заборгованість за відповідними термінами (до 1 місяця, від 1 до 3 місяців, від 3 до 6 місяців, від 6 до 12 місяців, понад 12 місяців) та визначають і оцінюють частку кожної групи в загальному обсязі кредиторської заборгованості.

5. Аналіз оборотності кредиторської заборгованості (визначення періоду погашення кредиторської заборгованості в днях).

6. Аналіз кредиторської заборгованості за допомогою розрахунку коефіцієнта поточної заборгованості (відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості).

Управління кредиторською заборгованістю на основі її аналізу може допомогти підприємству оптимізувати частку кредиторської заборгованості, тобто сформулювати таку кредиторську заборгованість, що:

- дасть змогу залучити необхідні короткострокові запозичені кошти на безоплатній основі для фінансування окремих елементів оборотних активів (зокрема, дебіторської заборгованості);

- приведе до збільшення фінансових результатів діяльності підприємства;

- приведе до отримання необхідного прибутку від продажу;

- сприятиме збереженню допустимого рівня ризику несплати платежів підприємства щодо своїх зобов'язань;

- збільшить швидкість оборотності коштів в розрахунках.

Як правило, постачальники не зацікавлені в довгому врегулюванні питання, тому можна успішно застосовувати такі стандартні методи врегулювання кредиторської заборгованості:

1. Дисконтування заборгованості. Гроші зараз дорожче грошей через невизначені терміни. Крім того, якщо компанія бореться за виживання, то постачальник буде зацікавлений отримати хоч якусь суму. У сільському господарстві, наприклад, такі дисконти досягають 50%.

2. Реструктуризація. Можна домовитися про графік платежів та виплачувати суму частинами.

3. Взаємозалік/бартер. Рідко вдається використовувати на практиці, однак виключати такий варіант не можна. Для успішності цього варіанта необхідно, щоби постачальник потребував будь-який товар або запаси боржника.

4. Збільшення суми боргу за відстрочку. Якщо не вдалося домовитися на попередніх умовах, то можна запропонувати доплату за розстрочку залежно від того, що зараз критичніше для компанії: грошові кошти або рентабельність.

Таким чином, якщо діяльність підприємства спрямована перш за все на підвищення й зміцнення свого фінансового добробуту, управлінню кредиторською заборгованістю в системі бухгалтерського та управлінського обліку підприємства має приділятися особлива увага. Правильно розроблена стратегія контролювання кредиторських боргів дає змогу своєчасно і в повному обсязі виконувати зобов'язання перед клієнтами, що сприяє створенню репутації надійного та відповідального підприємства.

Отже, для ефективної діяльності та розвитку підприємства необхідно контролювати і своєчасно при-

ймати рішення. Важливим об'єктом контролю та управління в сучасних умовах залишаються кредиторська заборгованість. Механізмом, який регулює всі процеси, пов'язані з цією категорією, є кредитна політика підприємства.

Висновки. Раціональна організація і контроль за станом кредиторської заборгованості в сучасних умовах ринкової економіки в умовах пандемії відіграє найважливішу роль в ефективності господарської діяльності організації. Від стану цих розрахунків багато в чому залежать платоспроможність організації, її фінансове положення та інвестиційна привабливість.

Необхідно постійно контролювати та відстежувати ситуацію з кредиторською заборгованістю, вчасно і правильно приймати управлінські рішення, уникати складних і суперечливих ситуацій з кредиторами. Саме

ефективна організація розрахунків має активно сприяти зміцненню договірної дисципліни, підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне здійснення платежів за всіма зобов'язаннями, прискоренню обороту коштів, ефективному використанню тимчасово вільних коштів.

Отже, аналізуючи дані про стан кредиторської заборгованості, маємо вивчити причини виникнення кожного виду заборгованості, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві. Внаслідок проведеного дослідження можна стверджувати, що кредиторська заборгованість є важливою складовою частиною складного механізму підприємства. Саме тому визначенню та вивченню цієї категорії необхідно приділяти багато уваги, адже від прийнятих сьогодні рішень залежать стан і перспективи розвитку підприємства завтра.

Список літератури:

1. Гудзь О.Є. Дебіторська та кредиторська заборгованість в системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2007. № 1–2. С. 65–70.
2. Іванілова О.С. Економіка підприємства : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 787 с.
3. Коблянська І.О., Коблянська Г.Ю., Гребенчук Ж.В. Методика обліку і аудиту розрахунків підприємства з постачальниками і підрядниками. *Modern economics*. 2017. № 3. С. 78–87.
4. Маркус О.В., Романюк І.О. Напрями вдосконалення управлінського обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками, інструменти контролю платоспроможності підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 27.09.2020).
5. Хохлов М.П., Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 10. С. 402–407.
6. Fridson M., Alvarez F. Financial statement analysis: a practitioner's guide : teach. tool. 3d edition. John Wiley & Sons, Inc. 2002. 396 p.
7. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/fin/sbp/sbp_u/sbp_119_u.htm (дата звернення: 09.07.2020).
8. Ступницька Т.М., Бамбуляк І.М., Маркова Т.Д., Кулік Н.М. Кредиторська заборгованість підприємства: оцінка та механізми управління. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10. Вип. 4. С. 66–78.
9. Кручак Л.В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25 (2). С. 93–98.

References:

1. Hudz O.Ye. (2007) Debitorska ta kredytorska zaborhovanist v systemi upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidprijemstv [Accounts receivable and accounts payable in the system of management of financial resources of agricultural enterprises]. *Accounting and Finance of AIC*. Vol. 1–2, pp. 65–70.
2. Ivanilova O.S. (2009). *Ekonomika pidprijemstva* [Economics of the enterprise]: a textbook. Kyiv: Center for Educational Literature, 2009. 787 p.
3. Koblianska I.O., Koblianska H.Yu., Hrebenchuk Zh.V. (2017) *Metodyka obliku i audytu rozrakhunkiv pidprijemstva z postachalnykamy i pidriadnykamy* [Methods of accounting and audit of settlements with suppliers and contractors]. *Modern economics*. Vol. 3, pp. 78–87.
4. Markus O.V., Romaniuk I.O. (2014) *Napriamy vdoskonalennia upravlinskoho obliku rozrakhunkiv z postachalnykamy ta pidriadnykamy, instrumenty kontroliu platospromozhnosti pidprijemstv* [Directions of improvement of management accounting of settlements with suppliers and contractors, tools of control of solvency of enterprises]. *Efficient economy*. Vol. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (accessed: 27.09.2020).
5. Khokhlov M.P., Kornienko O.S. (2017) *Upravlinnia debitorskoiu ta kredytorskoiu zaborhovanisti pidprijemstva* [Management of receivables and payables of the enterprise]. *Economics and business management*. Vol. 10, pp. 402–407.
6. Fridson M., Alvarez F. (2002) *Financial statement analysis: a practitioner's guide: teach. tool*. 3d edition. John Wiley & Sons, Inc. 2002. 396 p.
7. State Statistics Service of Ukraine: website. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/fin/sbp/sbp_u/sbp_119_u.htm (accessed: 09.07.2020).
8. Stupnytska T.M., Bambuliak I.M., Markova T.D., Kulik N.M. (2018) *Kredytorska zaborhovanist pidprijemstva: otsinka ta mekhanizmy upravlinnia* [Accounts payable of the enterprise: assessment and management mechanisms]. *Economics of the food industry*. T. 10. Vol. 4. 2018, pp. 66–78.
9. Kruchak L.V. (2016) *Analiz stanu debitorskoi ta kredytorskoi zaborhovanosti subiekta hospodariuvannia* [Analysis of the state of receivables and payables of the entity]. *Economic analysis*. Vol. 25 (2), pp. 93–98.